

קוים לדמותו של ד"ר פ. שלזינגר ז"ל והתפתחות הרפואה בימיו*

ד"ר חיים הלברשטט

בשם הועד של המכון על שם ד"ר שלזינגר לחקר הרפואה על פי התורה. תני פותח את ערב הזכרון להד"ר יהושע פלק שלזינגר זצ"ל, המנהל הכללי השני של בית החולים שערי צדק. זו הפעם השלישית, שהתכבדנו להזמין את ציבור מעריציו, חבריו וידידיו יחד עם בני משפחת הכבודה, כדי לברר וללבן בעיות של רפואה והלכה, שהיו כל כך קרובות ללבו במשך כל תקופת פעילותו כרופא וכיהודי חרדי.

בשל התענינותו המיוחדת וידיעותיו ברפואה והלכה גם יחד, זכה להגיע לרמה גבוהה בשני המישורים. לשם הגיעו יחדי סגולה בלבד בין הרופאים הדתיים. אישיותו מבוססת על מקור מחצבתו כבן ונכד לחלמידי חכמים בהמבורג. כתלמיד בית ספר חרדי עם חינוך כללי על בסיס הסיסמה "תורה עם דרך ארץ". לימודי הקודש בבית אביו ובמסדות תורה, ולימוד רפואה באוניברסיטאות בגרמניה, הביאו אותו במגע הדוק עם המקורות הנצחיים של היהדות, ומאידך עם העולם המדעי והרפואי. השתלמותו ברפואה פנימית אצל גדולי הרפואה באוניברסיטת ברלין מצד אחד, והשתלבותו בקהילה החרדית "עדת ישורון" בברלין היו יסוד לפעילותו המוצלחת בשדה הרפואי והציבורי בגרמניה.

כשראה ד"ר שלזינגר את סכל החולים היהודיים בבתי החולים הכלליים יסד בית חולים יהודי פרטי בברלין, עם מחלקה פנימית, וצירף כירורג דתי למחלקה כירורגית ורופא נשים למחלקת נשים ויולדות. באותן שנות ה-20 עמדה ברומו של העולם הרפואי בעיית המחלות המדבקות: דלקת ריאות, שגרמה להרבה קורבנות, דלקת אחרות במעים, כיס המרה, דרכי השתן, שחפת, דיפטריה ועוד. בין יתר המחלות מהן סבלו במיוחד היהודים, בלטו מחלות כבד ומחלת הסכרת. אז התחילו ההצלחות הראשונות באינסולין למחלת הסכרת (ראבטיס), ומאוחר יותר תכשירי סולפא למחלות אינפקציוזיות. גם בשטח הכירורגיה חל מפנה על ידי הסולפא פרונטוזיל, שמנעו במידה ניכרת סיבוכים וזיהומים במהלך אחרי ניתוחים.

עלי להזכיר גם את בעיות הרפואה והלכה, שהטרידו אז את הרופאים הדתיים. בתקופה זו, שאחרי מלחמת העולם השנייה ועד תחילת תקופת הנאצים בגרמניה, הביאו הרופאים הדתיים בפני הרבנים הפוסקים את בעית הטיפול בשאינו-יהודי בשבת ובחג, מניעת או הפסקת הריון אצל נשים חולות, החינוך הסקסואלי לנוער דתי, שנהג להתחתן בגיל מאוחר, בירור כשרות התרופות בכלל ובפסח בפרט, בעיות מניעת נישואים במחלות וורשתיות, ועוד.

(* הדברים נאמרו בערב יום הזכרון השלישי לפטירתו של ד"ר פ. שלזינגר ז"ל בבית-החולים שערי-צדק שנערך מסעם המכון, ביום ד' אלול תשל"א.

2. עם עליית הנאצים לשלטון בשנת 1933, ראה הד"ר שלינגר שעל אף הצלחתו כרופא
בברלין, אין לו עתיד בגרמניה ובמיוחד לא לחינוך ילדיו. משום כך עלה ארצה עם משפחתו,
כבר בשנת 1933. הואיל ושמו הלך לפניו נקרא מיד בירושלים להתייעצויות רפואיות במקרים
מסובכים, כפי ששמעתי מפי הרופאים הוותיקים, שפעלו אז בירושלים. נסיונו הגדול וידיעותיו
ברפואה אמנם עזרו לו גם פה בארץ, אבל בתקופה זו שלטו בארץ מחלות אחרות ותנאים אחרים
מאשר באירופה. המצב ההיגיני הפרימיטיבי בארץ גרם למחלות מדבקות מרובות, במיוחד בדרכי
העיכול כגון: טיפוס, פארא-טיפוס, מחלות של איזור הים התיכון ועוד. רופאי הישוב היהודי
עמדו עדיין במערכה נגד המלריה, שהיתה נפוצה בארץ בגלל הביצת וחוסר מערכת ביוב מספקת.
כמו-כן סבלו הרבה חולים ילידי הארץ ממחלת העיניים - טראכומה - בכל שלביה, מדלקת ועד
עיוורון. תנאי התזונה היו ירודים, שחפת ריאות ועצמות היתה נפוצה עדיין בין היהודים ובמיוחד
בין הערבים.

מאידך, העולים החדשים מאירופה, שהצליחו להמלט מירד צרר היהודים, סבלו ממחלות של מגע
ראשון עם זהומי הארץ, הפרעות נפשיות שונות כתוצאה מעקירתם מסיבתם הרגילה. כן סבלו
מקשי הקליטה בארץ עם תנאי חברה ודת שונים, תנאי אקלים ועבודה קשים. הד"ר שלינגר
טיפל בהם אז, לא מנקודת מבט רפואית בלבד, אלא גם טיפול נפשי ובכל אדיבות ליבו. הוא הגיע
להכרה, שיש צורך ליסד ולהקים לעולים אלה מוסדות חינוך ודת בהם ירגישו בטוב, ויהיו מסוגלים
לפתח את כשרונם בעבודה חינוכית ודתית כמו באירופה. משום כך ייסד, למשל, את בית הכנסת
חרב בירושלים ואת בית הספר חורב, שהתפתח יפה על אף ההתנגדות מצדדים שונים, כולל הישוב
הישן.

וכאן אני עובר לבעיות רפואה ודת של אותה תקופה. המגע של רופא בעל שיעור קומה כד"ר
שלינגר חצ"ל עם חוגי הישוב החרדי הישן, גילה ליהודים בעיר העתיקה, שרופא מומחה יחיד
חרדי אינו תופעה חד-פעמית כדוגמת הד"ר וולך, המנהל הראשון של בית החולים שערי צדק,
אלא יכול להיות אב-טיפוס של היהודים החרדים. לא עבר זמן רב והאוכלוסיה הדתית
שוב הישן נתנה את כל אמונה ברופא ותלמיד חכם חדש זה, כפי שנתנו בד"ר וולך.

מאידך עמד גם הד"ר שלינגר בפני בעיות חדשות בקשר לעבודתו הרפואית בין אנשי הישוב הישן.
היו ביניהם כאלה שסירבו בכלל לקבל טיפול רפואי, על סמך אמונתם שמחלה וסבל באים מאת
הקב"ה כעונש, ורק תשובה ותפילה וצדקה יכולות להביא מרפא ובריאות. בחוגים אחרים היה נהוג
טיפול בסגולות, בקמעות ובתרופות ביתיות, ורק בזהירות, בגמישות ושכנוע אפשר היה להוסיף
לידם גם תרופות מודרניות. נוסף על כך למד להעריך את העבודה ואת החשיבות של התייעצות מצד
החולים עם הרבנים והאדמו"רים, שבלעדם לא הסכימו לקבל טיפול חשוב כלשהוא או התערבות
כירורגית. במשך הזמן היה ידוע לכל, שדווקא מנהיגי הישוב הישן, תלמידי החכמים, ואנשי השם
עברו בעצמם לטיפולו של ד"ר שלינגר במידה דומה למנהיגים ובעלי השם מהישוב החדש.

3. התקופה השלישית בחייו של הד"ר שלזינגר החלה לאחר גמר מלחמת העולם השנייה ועם עבודתו בבית החולים שערי צדק. אז הגיעו ארצה - ליגלית ובלתי ליגלית - שרידי מתנת הריכוז, כמו הנוער מבוכנוולד ועולים חדשים, שעברו כל שבעת מדורי גיהינום. קליטתם בארץ לא היתה קלה וכבר התחילו פה בארץ, ובעיקר בירושלים, המאורעות של שנת 1946/47, ובהמשך מלחמת השחרור. שערי צדק עמד במבחן במקום ראשון וקרוב לשם העבירו את הפצועים מהדרך לירושלים ואת נפגעי המלחמה בעיר וסביבתה. הרפואה המלחמתית בירושלים התפתחה מהר, כשטיפול בית חולים מרכזי ניתן בחזית ולא כמו בכל מלחמה אחרת, בעורף. הכירורגיה נהנתה מהכנסה לשימוש רפואי של החומרים האנטי-ביזים הראשונים כגון פניצילין וסטריפטומיצין. ומאידך בוצעה בתקופה זו העבודה הרפואית בירושלים בחוסר כל, במצור ובמצוק, מצב שדרש התמסרות, וכשרון התאמה גדול, שלא כאן המקום להרחיב עליו את הדיבור.

הביטחון שה' יעזור לנו נתן לד"ר שלזינגר ולכל הצוות שלו כוח פיסיונפשי להמשיך על אף כל הקשיים, והניצחון במלחמת השחרור נתן תנופה רבה לפתח ולקדם את הפעילות הרפואית והציבורית. וכך הרחיב את בית החולים שערי צדק, דאג למודרניזציה בנידול בית החולים ובית הספר לאחיות, ולהרחבת המחלקה הפנימית והכירורגית. במשך שנים פיתח את המעבדה לרמה מדעית עם בדיקות חדשות בשטחים מרובים. עדיין היתה בשערי צדק המחלקה היחידה בירושלים למחלות מדבקות, במיוחד לעיתוק ילדים עם טיפול בריאות הברזל הידועות, שהצילו או הקלו במקרים רבים. פתיחת מחלקת הילדים החדשה לפני 10 שנים ומחלקת עיניים מאוחר יותר, יחד עם המרפאות, היו אורות בחייו של ד"ר שלזינגר, על יד כל הצללים, הקשיים הכספיים והמשברים השונים. על אף הקשיים היה דואג תמיד לתת לחולים את השרות הרפואי והאנושי הטוב ביותר, על יד רופאים מעולים ואם אפשר רופאים דתיים. הוא שמר במיוחד גם על השם הטוב שהיה לבית החולים, על ידי הטיפול המסור של האחיות, טיפול שעלה על כל מה שהיה ידוע מבתי חולים אחרים. החינוך הרפואי והדתי לאחיות בבית הספר לאחיות שליד בית החולים, ובעיות רפואיות-הלכתיות בעבודה הרפואית נשארו קרובות לליבו, גם בתקופה זו של התפתחות ומשברים. יחד עם הד"ר ווילי אופנהיים, כמנהל מחלקת נשים ויולדות ראז, נמצא פתרון חדש לפי ההלכה למניעת הריון לפני המצאת הגלולה, התחיל בירור בעיית הזרעה מלאכותית, החלטות חשובות בענין ברית מילה לעולים חדשים מבוגרים, בדיקת כשרות החרופות ההורמונליות מתמצית של אורגניזם של בהמות; שאלות של עבודה בשבת ובתג כבית החולים לאור התפתחות הטכניקה, הפעלת המכשירים המרובים ברפואה המודרנית, ואפשרות של תקשורת ותחבורה בשבת ובתג לפי ההלכה. לליבון חלק מהבעיות האלה דאג לשעורים לרופאים הדתיים ע"י הרב ולדינברג ולסיכומים בספריו ציץ אליעזר. פסקי דין בבעיות רפואיות-הלכתיות היום-יומיות פסק וייעץ הרב הגאון ר' שלמה זלמן איירבך שליט"א. בתקופה זו הוקמה גם הועדה הממשלתית בענין חוק האנטומיה והפתולוגיה והד"ר שלזינגר נבחר כנציג הרופאים החרדיים וכמנהל בית החולים שערי צדק לייצג את דעת הציבור הדתי בענין

ניתוחי מתים. הוא הצליח להשיג בוועדה זו רוב, אמנם זעום, בעד שנת החוק הקיים ולהכניס את הסעיף של הסכמת המשפחה, ובמקרה שהמשפחה אינה מסכימה אבל הרופאים רואים צורך דחוף וחשוב לערוך את הבדיקה, שאז יחליט בדבר רב מנוסה. ההמלצת של ועדה זו נקברו, כידוע, בין התיקים המרובים ולא ראו עוד אור מאז ועד היום.

בתקופה האחרונה של חייו זכה להכרה ולציון מיוחד בעד הטיפול בחיילי צה"ל בעת מלחמת ששת הימים וכן באוכלוסיה הירושלמית. עוד לפני המלחמה הצליח להשיג את ההכרה לשערי צדק מצד בית הספר לרפואה והמועצה המדעית של ההסתדרות הרפואית, כבית חולים בעל רמה אקדמאית לרוב המחלקות. היה זה צעד חשוב קדימה, שהרי אין אפשרות להגיע לרמה רפואית גבוהה ללא מספיק רופאים צעירים, שמקבלים את השתלמותם במחלקות השונות, וכך עלה שערי צדק ל- TEACHING HOSPITAL עם רשות הוראה לסטודנטים ולרופאים בשנת הסטג' שלהם. ד"ר שלזינגר לא ויתר על האופי הדתי המיוחד של בית החולים, במשא ומתן עם המוסדות האקדמאיים, אלא להיפך, ראה ברכה בזה, שהסטודנטים והרופאים הצעירים יעבדו זמן מסוים של חוק לימודיהם בבית חולים דתי כדי שיראו וילמדו איך אפשר לבצע כל עבודה רפואית בהתאם להלכה היהודית. כמו כן ילמדו ויבינו בשערי צדק איך לפתור את הבעיה הנוערת של ניתוחי מתים, בהתאם להלכה כפי שד"ר שלזינגר הצליח כבר שנים רבות להתנהג: דחינו, בדיקה אחרי מוות רק במקרים מיוחדים. וכשהמשפחה מסכימה, ועל סמך פסק ההלכה של הרב הפוסק של בית החולים, למקרה המיוחד שלפנינו.

ההתפתחות על הרפואה בתקופה האחרונה. התפשטה לשטחים רחבים; התקדמות עצומה בתורת ההרדמה (אניסטיזיה); יחידת חירום מיוחדת למקרי לב וחופים, עסוי והחייאת הלב, מכשירים חדשים כמו מוניטורים לביקורת מתמדת על חולים, שנמצאים בסכנת חיים; מכשיר טלביזיה בטיפולים רפואיים, בבדיקות רנטגן, ובהוראה לרופאים הצעירים; שינויים מרחיקי לכת בסטריליזציה מרכזית; מכשירים ושיטות בדיקה חדשות במעבדה רפואית-קלינית ולמחקר - כל זה ועוד שינויים וחדושים רבים עמדו ברום עולמו הרפואי של ד"ר שלזינגר בתקופתו האחרונה. באותו זמן התווספו גם התייעצויות רפואיות גורליות, ובמחזור נוצרו בעיות רפואיות-הלכתיות חדשות כגון הסכמה במקרה של סיכון גדול לניתוח לב פתוח, באילו מקרים מותר להמליץ על התרופות החדשות למניעת הריון, מה העמדה בקשר לטיפול במחלות הממאירות שהולכות ומתפשטות, האם מותר להחיש את קץ סבלו של חולה אנוש, איך ללחום נגד העישון, שגורם למחלות שונות למעשן ונזק גם לסביבתו, גישה חדשה בטיפול בזקנים בגריאטריקה, האחריות לטיפול המוגבל במרפאות. את מי לקבל ואת מי לשלוח הביתה מחדר מיון, הצורך בשיתוף פעולה עם הרפואה הציבורית, ועוד בעיות מרובות. התקדמות זו ברפואה הביאה אמנם גם לידי די-הומניזציה של הרפואה, זאת אומרת. החולה מטופל בהרבה מכשירים משוכללים ובטכניקה המודרנית, אבל כמעט ואין מקום וזמן לרופא לשיחות עידוד עם האדם הסובל.

גם במקרה זה לא ויתר ד"ר שלזינגר, והוא נשאר הסמל למה שנאמר בפרקי אבות, פרק א', משנה ט"ו: "הוי מקבל את כל אדם בסבר פנים יפות". ברוח זו ניגש לכל חולה חדש, ולקרוביו המודאגים, כמו כן לחבריו למקצוע, ולכל עובדי בית החולים. ואכן, זהו חלק מתפקידו - בהשתלמות הרופאים הצעירים, לחנך אותם כדי שנייע לסינטיזה זו של רופא מעולה עם לב פתוח וזהבה עמוקה לכל חולה, תלמיד חכם שמבין ומסוגל לקדם את מדע הרפואה ולעזור לפתרון בעיות הרפואה ודהלכה.

ובזה תהיה הברכה המרובה ביותר, לזכרו של ד"ר פלק שלזינגר ז"ל.

החסידי השוטה המואס בעזרתו של רופא ונשען רק על עזרת ה',
דומה לאיש הרעב המואס מאכילת לחם ומקוה שה' ישמרנו
וירפאנו מן המחלה הזאת הנקראת רעב.

(הרמב"ם, ספר הקצרת, מבוא מ"ז)

כי חכם הרופאים עושה באמונה מלאכתו ואויל הרופאים יחבל
באין מוסר - כי מרוח קדשו נברא הכל.

(אסף הרופא (המאה השישית), ספר הרפואות,
סעיף 500)